

Barbara Szczepańska
Kancelaria prawna Hogan Lovells Oddział w Warszawie

Europejskie tendencje w otwartości – przegląd strategii i programów

European trends in openness – an overview of strategies and programmes

Streszczenie

Instytucje europejskie już kilka lat temu rozpoznały znaczenie ruchów na rzecz otwartości w nauce. W 2004 r. Komisja Europejska za pośrednictwem Dyrekcji ds. Badań rozpoczęła analizę otwartego modelu publikowania naukowego oraz przeprowadziła badania na temat ekonomicznej i technologicznej ewolucji związanej z rynkiem publikacji naukowych. W następnych latach publikowano wiele raportów, analiz i podsumowań konsultacji społecznych w dziedzinie Open Access. Rezultatem tych działań było wprowadzenie obowiązku publikacji wyników badań finansowanych z 7. Programu Ramowego w modelu Open Access. Pierwsze odniesienia do reformy edukacji i tworzenie otwartych zasobów wiedzy można odnaleźć w Strategii Lizbońskiej, która w swoich założeniach miała nadać gospodarce europejskiej nowy wymiar przez ukierunkowanie jej na wiedzę i wykorzystanie w biznesie. Otwarte zasoby wpisują się również w program zachowania dziedzictwa kulturowego. W artykule zostaną przedstawione programy i strategie powstałe w instytucjach europejskich, które na różnych poziomach i w różnych zakresach promują otwartość w nauce i kulturze.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, Open Access, Nowy Renesans, dziedzictwo kulturowe, polityka, prawo autorskie

Abstract

The European institutions recognized the importance of Open Access in science several years ago. In 2004, the European Commission, through the Directorate of Research, initiated a study of an open model of scientific publishing, and carried out Study on the economic and technical evolution of the scientific publication markets in Europe. Over the subsequent years, numerous reports, studies and summaries of public consultation in the field of Open Access were published. As a consequence, it became mandatory to publish the results of any research financed from the 7th Framework Programme within the Open Access model. The first reference to educational reform and the creation of open knowledge resources can be found in the Lisbon Strategy, which was to give a new dimension to the European economy through directing it towards knowledge and the use of knowledge in economy. Open resources are also important for the preservation of the cultural heritage. The paper will present programs and strategies which originated with the

European institutions and promote OA in science and culture at various levels and within various scopes.

Keywords: European Union, Open Access, the New Renaissance, cultural heritage, policy, copyright

Wraz z rozwojem komunikacji elektronicznej, a także wzrastającym znaczeniem gospodarki opartej na wiedzy oraz konkurencyjności, coraz liczniejsze grupy interesariuszy podnoszą znaczenie otwartego dostępu do treści. Otwarty dostęp do treści, zarówno naukowych (Open Access), jak i dziedzictwa kulturowego (biblioteki cyfrowe) coraz częściej pojawia się w różnego rodzaju dokumentach programowych Unii Europejskiej. Ruchy oddolne (naukowcy, uniwersytety, centra badawcze) dominujące na początku XXI wieku zostały wsparte przez inicjatywy na poziomie krajowym i europejskim.

Naukowcy europejscy już kilka lat temu rozpoznali znaczenie ruchów na rzecz otwartości w nauce. W 2003 r. z inicjatywy Towarzystwa Wspierania Nauki im. Maxa Plancka grupa naukowców zebrana na konferencji poświęconej Open Access podpisała *Deklarację Berlińską w sprawie otwartego dostępu do wiedzy w naukach ścisłych i humanistycznych*¹. Deklaracja stanowiła podwalinę innych naukowych i instytucjonalnych europejskich inicjatyw związanych z otwartością w nauce. Kolejne rekomendacje, np. brytyjskiej fundacji Wellcome Trust czy Europejskiej Organizacji Badań Jądrowych, nakazujące publikację wyników badań w otwartym dostępie były ważne dla środowiska naukowego, ale nadal nie były wsparte niezbędnym umocowaniem politycznym.

Debata polityczna na szczeblu unijnym na temat otwartego dostępu w nauce została zainicjowana przez Komisję Europejską, która w 2004 r. za pośrednictwem Dyrektoriatu Generalnego ds. Badań rozpoczęła analizę efektywności otwartego modelu publikowania naukowego². Analiza była poparta opublikowanym w marcu 2006 r. *Raportem na temat ekonomicznej i technologicznej ewolucji rynku publikacji naukowych*³. W grudniu 2006 r. dwie organizacje europejskie finansowane przez Komisję Europejską – European Research Council (Europejska Rada ds. Badań Naukowych (ERC)) oraz European Research Area Board (Rada ds. Europejskiej Przestrzeni Badawczej (dawny EURAB, obecnie ERAB)) – niezależnie od siebie przygotowały rekomendacje na temat Open Access w nauce⁴. Rekomendacje

¹ Deklaracja Berlińska, wersja polska [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/deklaracja.php>; wersja angielska: <http://oa.mpg.de/berlin-prozess/berliner-erklarung>.

² Raport na temat ekonomicznej i technologicznej ewolucji rynku publikacji naukowych [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://ec.europa.eu/research/press/2004/pr1506en.cfm>.

³ Komisja Europejska. Więcej na temat [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1294&lang=1>.

⁴ European Research Advisory Board, Scientific publication: policy on Open Access. Final Report [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], http://ec.europa.eu/research/eurab/pdf/eurab_scipub_report

EURAB dotyczyły m.in. wprowadzenia OA do 7. Programu Ramowego (7.PR) wraz ze szczegółowymi wytycznymi, w jaki sposób należy tę kwestię uregulować. W raporcie zwrócono uwagę na rolę Komisji, która powinna zachęcać kraje członkowskie do propagowania otwartego dostępu do wszystkich wyników badań finansowanych z pieniędzy publicznych.

Kolejnym krokiem na drodze do wprowadzenia tematu Open Access do debaty politycznej Komisji Europejskiej była konferencja interesariuszy (naukowców, wydawców, prawników oraz polityków) zorganizowana w Brukseli w lutym 2007 r. Co ciekawe, podczas otwarcia konferencji Janez Potočnik, ówczesny komisarz ds. nauki i badań, otwarty dostęp do publikacji naukowych nazwał eksperymentem, wskazując, że dyskusja na ten temat, czasem kontrowersyjna, toczy się głównie pomiędzy wydawcami naukowymi a naukowcami. W przemówieniu kończącym konferencję Viviane Reding, ówczesna komisarz ds. społeczeństwa informacyjnego i mediów wyraźnie wskazała Komisję Europejską jako podmiot, który musi zająć stanowisko w sprawie budowania otwartego dostępu do wiedzy. Podkreśliła, że zasadą powinien się stać publiczny dostęp do wyników badań naukowych finansowanych z pieniędzy publicznych – po upływie określonego czasu.

W ciągu całego 2007 roku pojawiło się kilka ważnych inicjatyw i związanych z nimi dokumentów, w których zagadnienie Open Access podniesiono do rangi politycznej. Pierwszy z nich to *Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja*⁵ [oficjalne tłumaczenie dokumentu – przyp. aut.] wraz z towarzyszącym mu dokumentem roboczym służb Komisji Europejskiej⁶. W komunikacie Komisja zapowiedziała koordynację debaty politycznej, do której zaprosiła Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej. W listopadzie 2007 r. Rada odpowiedziała na zaproszenie Komisji, publikując *Konkluzje Rady w sprawie informacji naukowych w erze cyfrowej*⁷ [oficjalne tłumaczenie dokumentu – przyp. aut.]. Rada podkreśliła znaczenie dostępu do informacji naukowej dla rozwoju europejskiej przestrzeni

recomm_dec06_en.pdf; oraz European Research Council, ERC Scientific Council Statement on Open Access [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://erc.europa.eu/pdf/open-access.pdf>.

⁵ Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie informacji naukowej w epoce cyfrowej: dostęp, rozpowszechnianie i konserwacja [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN:PL:DOC>.

⁶ Commission staff working document – Document accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007SC0181:EN:NOT>.

⁷ Konkluzje Rady w sprawie informacji naukowych w erze cyfrowej [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], http://register.consilium.europa.eu/servlet/driver?lang=PL&ssf=DATE_DOCUMENT+DESC&fc=REGAISPL&srm=25&md=400&typ=Simple&cmsid=638&ff_TITRE=erze+cyfrowej&ff_FT_TEXT=&ff_SOUS_COTE_MATIERE=&dd_DATE_REUNION&rc=5&nr=7&page=Detail.

badawczej i zwiększenia innowacyjności. Kraje członkowskie zostały wezwane między innymi do wzmocnienia krajowych strategii i struktur służących udostępnianiu i rozpowszechnianiu informacji naukowej oraz zapewnienia długoterminowej ochrony informacji naukowej jako elementu strategii ochrony zasobów cyfrowych. Komisja Europejska otrzymała nakaz podjęcia eksperymentu zapewnienia otwartego dostępu do danych i publikacji naukowych będących rezultatem projektów finansowanych na mocy ramowych programów badawczych Unii Europejskiej.

W marcu 2008 r. European University Association (Rada Europejskiego Stowarzyszenia Uniwersytetów (EUA)) ogłosiła rekomendację w sprawie Open Access⁸ wypracowaną na podstawie *Raportu na temat ekonomicznej i technologicznej ewolucji rynku publikacji naukowych* z 2006 r. oraz stanowiska Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych i Rady ds. Europejskiej Przestrzeni Badawczej. Rekomendację skierowano do instytucji naukowych, osób nimi kierujących oraz do członków stowarzyszenia. Główne tezy rekomendacji to: konieczność rozwijania polityki otwartości, budowa repozytoriów zgodna z dobrymi praktykami, postulat wprowadzenie wymogu samoarchiwizacji materiałów naukowych już po recenzji i akceptacji do druku oraz wsparcie finansowe autorów publikujących w czasopiśmie o tzw. złotym podejściu.

W sierpniu 2008 r. Komisja Europejska rozpoczęła, w ramach 7.PR, pilotażowy program *Pilotaż Open Access w ramach Siódmego Programu Ramowego (FP7)*, którego zadaniem było przetestowanie możliwości publikacji wyników badań naukowych finansowanych w ramach 7.PR w modelu OA. Rozpoczynając program, Komisja podkreśliła, że jego celem jest jak najszersza dystrybucja i upowszechnienie wyników badań, które powstaną w ramach 7.PR, dzięki czemu wzrośnie ich wykorzystanie nie tylko w środowisku naukowym w Europie, ale także na całym świecie. Komisja zaznaczyła również, że dzięki otwartemu dostępowi do treści uniknie się straty czasu i pieniędzy na prowadzenie badań, której już się odbyły. 7.PR rozpoczął się w 2007 r. i będzie trwał do 2013 r. Jego budżet wynosi około 54 mld euro, z czego około 20% będzie przeznaczony na realizowanie modelu OA.

Nakaz publikacji wyników badań w modelu OA dotyczy siedmiu obszarów tematycznych: zdrowia, energii, środowiska, technologii informacyjnych i komunikacyjnych w zakresie systemów kognitywnych i robotyki, infrastruktury badawczej oraz nauk społeczno-ekonomicznych w zakresie nauki w społeczeństwie.

Realizacja tego zadania odbywa się na podstawie klauzuli specjalnej 39, która jest umieszczana w umowie w sprawie przyznania grantu dla działań w obszarach wymienionych powyżej. Wyniki badań są publikowane w tzw.

⁸ Rekomendacja Europejskiego Stowarzyszenia Uniwersytetów (EUA) przyjęta przez Radę Stowarzyszenia 26.03.2008 r. [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], http://www.eua.be/Libraries/Page_files/Recommendations_Open_Access_adopted_by_the_EUA_Council_on_26th_of_March_2008_final_1.sflb.ashx.

zielonym podejściu, które zakłada możliwość publikacji w czasopiśmie o płatnym dostępie z jednoczesną samoarchiwizacją w repozytoriach OA.

Beneficjenci składają w repozytorium instytucjonalnym lub tematycznym elektroniczną kopię opublikowanej wersji lub ostatecznego, przyjętego do publikacji manuskryptu publikacji naukowej. Beneficjenci są zobowiązani dołożyć wszelkich starań, by zapewnić wszystkim swobodny dostęp drogą elektroniczną do kopii w wersji elektronicznej znajdującej się w repozytorium:

- bezzwłocznie, jeżeli publikacja naukowa jest opublikowana na zasadzie otwartego dostępu, tj. jeżeli jej wersja elektroniczna jest także bezpłatnie udostępniana przez wydawcę,
- w terminie 12 miesięcy (w obszarze tematycznym „Nauki społeczno-ekonomiczne i humanistyczne” i dla działania „Nauka w społeczeństwie”) lub 6 miesięcy (w pozostałych obszarach) od daty opublikowania⁹.

Zakres wszelkich starań koniecznych do zapewnienia swobodnego dostępu do treści powinien obejmować następujące kroki:

- sprawdzenie, jaką politykę publikacji w zakresie otwartości ma czasopismo, w którym autor chce opublikować wyniki badań, np. przez projekt RoMEO,
- jeśli polityka wybranego czasopisma nie jest zgodna z wymaganiami grantu, należy negocjować z wydawcą zmianę polityki bądź możliwość samoarchiwizacji przy zastosowaniu embargo,
- jeśli negocjacje nie przynoszą pozytywnych rezultatów, należy szukać innego czasopisma.

Komisja przygotowała materiały pomocnicze, jak wzorce listów do wydawców czy wzory umów z zasadami publikacji. Jeśli z jakiegoś powodu publikacja w żaden sposób nie może wypełnić wymogów klauzuli 39, należy o tym poinformować Komisję.

W umowie grantowej zapewniono również możliwość zwrotu 100% kosztów poniesionych na rozpowszechnianie wyników badań, w tym publikację w czasopiśmie OA o tzw. złotym podejściu, w którym autor opłaca publikację.

W grudniu 2010 r. Komisja Europejska otworzyła nowe repozytorium OpenAire, które ma gromadzić wyniki badań finansowanych w ramach 7.PR. Należy pamiętać, że Komisja już wcześniej finansowała rozwiązania technologiczne dedykowane repozytorium. W latach 2007–2009 działał projekt DRIVER (<http://driver.icm.edu.pl/>), którego celem była m.in. integracja repozytoriów w Europejskiej Przestrzeni Badawczej.

Open Access w 7.PR to owoc kilkuletniej debaty prowadzonej na różnych szczeblach w latach 2004–2008. Jest to niewątpliwie znaczący moment przejścia od teorii do praktyki, od zaleceń do tworzenia realnych zasad wprowadzania otwartego publikowania do programów europejskich. Nie jest ukoronowaniem

⁹ Wykaz wszystkich klauzul specjalnych mających zastosowanie do wzoru umowy w sprawie przyznania grantu w ramach realizacji 7. Programu Ramowego [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/fp7-ga-clauses-v6_pl.pdf.

dyskusji na tematy związane z rozwojem nauki i badań, jest zaledwie wstępem do kolejnej debaty, instytucje europejskie bowiem potraktowały 2010 rok jako rok nowego otwarcia i wprowadzania nowych strategii rozwoju Unii Europejskiej.

W 2009 r. Komisja Europejska rozpoczęła prace nad nową, długofalową polityką w zakresie nauki i badań naukowych, która ma doprowadzić do wzmocnienia konkurencyjności nauki europejskiej. W październiku 2009 r. Rada ds. Europejskiej Przestrzeni Badawczej przedstawiła pierwszy raport pod wiele mówiącym tytułem *Przygotowując Europę do nowego Renesansu – strategiczny ogląd Europejskiej Przestrzeni Badawczej*¹⁰, w którym wstępnie zaproponowała działania niezbędne do rozwoju europejskiej nauki. W 2030 r. Europejska Przestrzeń Badawcza (ERA) powinna opierać się na sześciu filarach. Jednym z nich jest odpowiedzialność za naukę, politykę i społeczeństwo (interakcja między nauką a społeczeństwem). Zgodnie z raportem cel ten zostanie zrealizowany, jeśli w 2030 r. wszystkie wyniki badań naukowych finansowanych z pieniędzy publicznych (z wyjątkiem wojskowości) będą dostępne w otwartym dostępie dla wszystkich zainteresowanych. Raport zaprezentowano podczas konferencji zorganizowanej przez prezydencję hiszpańską. Podczas konferencji członkowie Rady zostali wezwani do nakreślenia bardziej szczegółowych zadań stojących przed europejską nauką. Rada ustosunkowała się do tych zaleceń i w październiku 2010 r. przedstawiła drugi raport *Realising the New Renaissance. Policy proposals for developing a world class research and innovation space in Europe 2030*¹¹ zawierający 26 strategicznych celów oraz 76 rekomendacji konkretnych działań niezbędnych na drodze do uzyskania innowacyjnej i jednorodnej przestrzeni badawczej do 2030 r. Open Access jest wpisany w cel 6. i 9. Cel 6. to wykształcenie obywatele z umiejętnościami w zakresie nauki i technologii, mogący uczestniczyć w debatach politycznych. Realizację tego celu ułatwi udostępnienie wyników badań finansowanych z pieniędzy publicznych w otwartym dostępie. Cel 9. to rozmieszczenie narzędzi służących e-nauce w całej Europejskiej Przestrzeni Badawczej, co ułatwi międzynarodową współpracę i sprawi, że naukowcy będą się czuli częścią globalnego systemu badań. Cel ten zostanie osiągnięty, jeśli w 2030 r. Open Access i wirtualny dostęp do wiedzy będzie trwale wpisany w Europejską Przestrzeń Badawczą. Realizacji celu 9. ma służyć utworzenie centralnego, sprawnie działającego repozytorium publikacji powstałych w wyniku badań finansowanych z funduszy europejskich.

W marcu 2010 r. Komisja Europejska opublikowała komunikat *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego*

¹⁰ Przygotowując Europę do Nowego Renesansu – strategiczny ogląd Europejskiej Przestrzeni Badawczej [on-line]. [Dostęp 14.05.2011]. http://ec.europa.eu/research/erab/pdf/erab-first-annual-report-06102009_en.pdf.

¹¹ Realising the New Renaissance. Policy proposals for developing a world class research and innovation space in Europe 2030 [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], http://ec.europa.eu/research/erab/pdf/erab-2nd-final-report_en.pdf.

włączeniu społecznemu¹². Strategia jest projektem długoterminowym, którego celem jest wyjście Europy z kryzysu i powrót na drogę rozwoju. Będzie realizowana przez siedem projektów przewodnich, z których dwa – Unia Innowacji i Europejska Agenda Cyfrowa – odnoszą się do nauki i badań, również w kontekście otwierania dostępu do treści.

Unia Innowacji¹³ to projekt na rzecz poprawy warunków ramowych i dostępu do finansowania badań i innowacji. Podkreśla się w nim rolę otwartości w dostępie do „twórczego potencjału Europy” przez *zagwarantowanie tak zwanej „piątej swobody”, która oznacza swobodne przemieszczanie się nie tylko pracowników naukowych, ale także innowacyjnych pomysłów*¹⁴. Projekt zakłada ukończenie budowy europejskiej przestrzeni badawczej, której celem jest prowadzenie transgranicznej działalności naukowej. Podkreśla się w nim, że wyniki badań finansowanych ze środków publicznych powinny być bardziej dostępne, choć nie definiuje się pojęcia dostępności. Unia Innowacji powinna skutkować konkurencyjnością nauki i gospodarki Europy.

Europejska Agenda Cyfrowa¹⁵ koncentruje się na jednolitym rynku cyfrowym. Komisja Europejska zakłada, że szybszy internet i bogatsze zasoby cyfrowe powinny korzystnie wpłynąć na rozwój jednolitego rynku europejskiego, a co za tym idzie stymulować gospodarkę.

Agenda jest dokumentem podstawowym dla rozwoju otwartych treści w nauce, edukacji i kulturze. Otwarcie dostępu do treści jest zapisane w obszarze 2.1. *Dynamiczny jednolity rynek cyfrowy*. Głównymi działaniami są: prace nad projektem dyrektywy w sprawie utworów osieroconych oraz stworzenie ram prawnych do wykorzystywania dzieł o wyczerpanych nakładach. Dodatkowe działania to uproszczenie transgranicznego licencjonowania treści chronionych prawem.

W ramach obszaru 2.5. *Badania i innowacje* proponuje się stymulowanie innowacji przez wykorzystanie jednolitego rynku. Cel ten można osiągnąć dzięki właściwemu zarządzaniu transferem wiedzy. W tym obszarze uwypukla się konieczność szerokiego rozpowszechniania w otwartym dostępie wyników badań naukowych finansowanych ze środków publicznych.

¹² Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf.

¹³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów. Projekt przewodni Strategii Europa 2020 Unia Innowacji [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/innovation_union/communication/iu_pl.pdf.

¹⁴ Tamże, s. 20.

¹⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejska Agenda Cyfrowa [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:REV1:PL:HTML>.

Rozwój Europeany wpisuje się obszar 2.7.3. *Promowanie różnorodności kulturowej i kreatywnych treści*. Głównym działaniem zaplanowanym w tym obszarze jest zaproponowanie do 2012 r. zrównoważonego modelu finansowania Europeany oraz cyfryzacji treści. Zaproponowane działania uwzględnią finansowanie digitalizacji przez podmioty prywatne, *pod warunkiem ogólnej dostępności w internecie wspólnego europejskiego dziedzictwa kulturowego*¹⁶. Przygotowanie zaleceń w tym zakresie zostało zlecone grupie analitycznej ds. umieszczenia europejskiego dziedzictwa kulturowego w internecie Comité des Sages. W styczniu 2011 r. zostały opublikowane wyniki pracy grupy pod tytułem *Nowy Renesans*¹⁷. Sprawozdanie zawiera liczne rekomendacje dotyczące organizacji, finansowania oraz rozwiązania kwestii prawnych digitalizacji i udostępniania w internecie europejskiego dziedzictwa. Rekomendacje obejmują:

- Zapewnienie szerokiego dostępu do zdigitalizowanych materiałów stanowiących własność publiczną oraz ich wykorzystywania.
- Promowanie digitalizacji i udostępniania w internecie materiałów chronionych prawem autorskim.
- Wzmocnienie Europeany jako podstawowego punktu odniesienia dla kultury europejskiej w internecie.
- Zagwarantowanie trwałości zdigitalizowanych zasobów.
- Stabilne źródła finansowania digitalizacji i Europeany.
- Uzupełnienie finansowania publicznego partnerstwami publiczno-prywatnymi w dziedzinie digitalizacji.

Każda z powyższych rekomendacji jest uzupełniona szczegółowymi wytycznymi mającymi bardzo praktyczny charakter.

Promowanie digitalizacji i udostępniania materiałów chronionych prawem autorskim powinno opierać się na dyrektywie dotyczącej utworów osieroconych. Grupa analityczna zaproponowała ośmioetapowy sprawdzian skuteczności dyrektywy. Powinna ona:

- zapewniać wdrożenie rozwiązania w zakresie utworów osieroconych we wszystkich państwach członkowskich,
- obejmować wszystkie różnorodne materiały: materiały audiowizualne, teksty, sztuki wizualne, dźwięk,
- zapewniać transgraniczne uznawanie utworów osieroconych,
- zapewniać transgraniczną skuteczność takiego uznania,
- być zgodna z zasadami wdrażania PPP w dziedzinie digitalizacji,
- przewidywać, w wypadku zastosowania komercyjnego, wynagrodzenie dla podmiotów prawa autorskiego,

¹⁶ Tamże, s. 35.

¹⁷ Nowy Renesans. Raport Comité des Sages [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm.

- zabezpieczać uzasadnione koszty transakcyjne z tytułu obsługi utworów osieroconych,
- mieć wsparcie w postaci baz danych zawierających informacje o prawach.

Projekt dyrektywy nadal nie jest dostępny publicznie, choć jego kolejne wersje są analizowane przez wąski krąg interesariuszy, w tym bibliotekarzy. Na razie nie wiadomo, kiedy dyrektywa zostanie uchwalona, prace nad nią są planowane na okres polskiej prezydencji. Wspólne stanowisko interesariuszy w sprawie dzieł o wyczerpanych nakładach zostało uzgodnione w czerwcu 2011 roku. Zagadnienie to było również tematem prac grupy analitycznej, która ustaliła, że:

- Pierwszeństwo do wykorzystywania utworów o wyczerpanym nakładzie powinny mieć podmioty prawa autorskiego.
- **W ramach prawodawstwa należy zapewnić instytucjom kultury rozwiązania dotyczące licencji zbiorowych i możliwości digitalizacji oraz umieszczenia w internecie utworów o wyczerpanym nakładzie, jeśli nie zrobią tego podmioty prawa autorskiego i podmioty komercyjne.**

Analizując tekst sprawozdania, należy podkreślić, że zawarte w nim postulaty są ze wszech miar godne wprowadzenia i stałego stosowania. Wypada się zgodzić z komisarz Androullą Vassiliou, która prezentując raport na konferencji prasowej, stwierdziła, że: *Członkowie grupy w równomierny sposób uwzględnili interesy twórców oraz wymogi związane ze stale ewoluującym środowiskiem cyfrowym*¹⁸.

Nadanie strategiom na rzecz otwartości rangi politycznej było procesem długotrwałym. Oddolne ruchy akademickie postulujące wprowadzanie otwartego dostępu do wiedzy przez długi czas nazywane były przez urzędników Unii Europejskiej eksperymentem, pewnego rodzaju próbą badawczą. Kryzys ekonomiczny i dynamiczny rozwój gospodarek pozaeuropejskich kazały decydentom pochylić się głębiej nad ideą otwartości. Nauka i badania mają ogromne znaczenie w gospodarce opartej na wiedzy, która bazuje na wymianie informacji i szybkim dostępie do wyników prac badawczych. Łatwość i szybkość komunikacji naukowej stała się więc niezbędnym elementem do budowy konkurencyjnej gospodarki. Dzięki takiemu rozumowaniu idee otwartości zostały wpisane w deklaracje polityczne. Wartość otwartości nie ogranicza się jednak jedynie do jej wpływu na ekonomię. Otwartość w nauce usprawnia procesy badawcze, otwiera wymianę i przepływ wiedzy. Pierwszy renesans pozwolił na swobodę podróżowania i studiowania, ale dla ograniczonej grupy osób. Celem nowego renesansu, ogłoszonego dla badań naukowych i dostępu do dziedzictwa kulturowego, jest zapewnienie swobodnego korzystania z nauki, wiedzy i kultury przez wszystkich obywateli.

¹⁸ Agenda cyfrowa: Grupa analityczna apeluje o „nowy renesans”, czyli udostępnienie europejskiego dziedzictwa kulturowego w internecie – informacja prasowa [on-line]. [Dostęp 14.05.2011], <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/17&format=HTML&aged=1&language=PL&guiLanguage=en>.